

ILLYÉS GYULA:

SZÉKELYFÖLDI TUDÓSÍTÁS

Erdélyben töltöttem, erdélyi írók és színészek, aztán gyors forgatagban tudósok és parasztok, munkások és diákok közt nyolc napot s az élményt oly értékesnek érzem a szívemben, hogy nincs lelkem nem kibocsátani. Hogy milyen a jó szellemi közösség, tehát az irodalmi és színházi közösség (s közönség) erről kaptam vigasztaló izelítőt. Egy kicsike kicsi, de nagy feladatú székvárosban jártam, Marosvásárhelyen: hivatalos szólással: a Román Népköz-társaság Magyar Autonóm Területének központjában.

Az alkalom, mely odavezetett, elsősorban a színház világát ismertette meg velem. Kis méretű persze ez is, látszatra. De!

De a szellem jó életműködésének éppúgy megvannak az egészséges határai, akár némely üzem jó működésének. Bizonyos fajta kórház, vendéglő, szabómű-hely, de még óragyár vagy könyvkötészet is a terjeszkedés csak bizonyos fokáig működhet céljának megfelelően, azon túl a növekedés a minőség rovására megy, s a legjobb esetben is más célt szolgál. Ilyenféle „üzem” az igazi színház is, az, amely följebb néz annál, hogy kacajgyár vagy könnyezettető vállalat legyen. Ennek az „igazi” színháznak a kerete az értő és lelkesedő közönség, az a szorosabb kollektivitás, amely még láthatóan veszi át a hatást, tartósan nyilvánítja a visszahatást, amely tehát a színházzal szinte szervesen egységes életet él. Az ilyen közösség megléte vagy hiánya magyarázza például, hogy a néhány ezres görög városoknak volt sajátos színházi kultúrájuk, a sokmillió New Yorknak pedig — valószínűleg már sohasem is lesz, a maga több száz színházi üzeme ellenére sem.

De messzire kanyarodtan a marosvásárhelyi színészet dicséretében és — irigylésében. Mert nekik megvan ez a jó keretük.

Noha a városnak, hogy mindjárt ezen kezdjem, nincs színháza, értve rajta: nincs színházi épülete. A kitűnő társulat, amelybe a székely találékonyosság Tompa Miklós önt igényt és fegyelmet, tudást és jókedvet, sőt könnyedséget annyit, amennyi nélkül semmiféle nagy munkát lendülettel végezni nem lehet, még a szecesszió korából való „kultúrpalota” hodályszerűen rideg-hideg dísz-teremben játszik, ahol a léccel sorba szerkesztett kényelmetlen ülőhelyek a nézők minden sóhajára megreccsennek, s ahol a színészi munka első negyedő-

rája annak a meghittségnek elővarázslására megy, amelyet a jó színházteremben az ember a pusztá körültekintéssel megkap.

Annál szebb s hősibb hát az ő munkájuk. Mert a levegő, melyet a terembe varázsolnak, mégis a nagy színháztermeké. Igaz, közönségük eszményien jó. Az hozza ide, ami egykor Petőfiéket: a nyelv, melynek győztes fordulatait gyönyör hallgatni, s a nemzet ügye, amelyet egy menthet s emelhet most s mindenkor: a művelődés.

Sajnos, csak két előadásukat láthattam. De az egyiknek különleges helyzetű bírálója lehetek. Ez indít arra, hogy szóljak róla, legyőzve elfogultságomat is, feszélyezettségemet is. Saját munkám — a *Fáklyaláng* — századik előadására hívtak vendégségbe Marosvásárhelyre.

— Milyen volt? A pestihez viszonyítva! persze hogy ezt a kérdést szögezték nekem elsőnek, kérkedve s szorongva egy időben.

Mármost hogyan legyek tárgyilagos? Mert mégiscsak az leszek.

Az összehasonlítás nem szükségszerűen föl- vagy lebecsülés — e föladat előtt jöttem rá. Kossuth szerepét itt országSZerte, a román nyelvűek előtt is méltán híres Kovács György alakította. Annyira másként, hogy akaratlanul megvilágította Bessenyei alakításának jellegzetességét. Bessenyei Kossuth-ja itt, a marosvásárhelyi nézőtéren rémlett föl előttem — a történelem kényszeréből akar kitörni, bezárt oroszládként a végzet börtönrácsait feszíti, s Görgey is csak egy vasrúd a sok között. Ezzel az egész világot kihívó daccal lesz óriás. Kovács György Kossuth-ja egy nap börtönében küzd, a történelmi föladatot egy közvetlen tennivalóban látja, számára a végzet most egy ember. Embert akar tehát legyőzni emberként, erre gyűjti össze a maga nemes, de ha kell, kevésbé nemes tulajdonságait, például a már- már fogásnak ható szónokiasságot, mindenét latba veti: föláldozza, ő ezzel lesz óriás.

Bihari zsenialitása, hogy minden alakjában. parasztjaiban is, az egyedit a feledhetetlen egyszerválót mutatja meg, azt, hogy valójában midnyájan különböcök vagyunk — már pusztán azzal, hogy élünk. Andrászi Márton, az itteni Józsa, ereje, hogy a nép tudatában (s nem a „műveltek" tudatában) élő parasztot tudja megeleveníteni. Szabó Ottó, fiatalságából következően, Görgeyben a fiatal akarnokot testesítette meg, Ungvári hideg törtetőjével szemben. A többiek ... nem tudom itt mind felsorolni. Romániában igen kevés állami díjat adnak ki. Tavaly csak két színész kapott. E darab két főszereplője. S egy rendező. Ezé a darabé, Szabó Ernő.

Mit tudtam még meg? A bukaresti bemutató után ők nyerték meg az év legjobb színpadi produkciójának díját is, országra szólóan. Pedig arra a bukaresti Nemzeti a legjobb Osztrovszkijjal készült! Volt hát öröm! Főképp, amikor Bondarczuk véleménye is hírre kelt, a szovjet sajtón át! Mi volt mégis az öröm? Hogy minderről Pesten egy hang sem esett. Mi enyhítette mégis a keservet?

Hogy nemcsak az ő, a színészek munkájáról s diadaláról nem esett (azelőtt sem) szó, hanem a költők, novellisták, festők eredményeiről sem.

Ezt akartam megtörni, ezzel az első hanggal.

1956.

Illyés Gyula: Naplójegyzetek 1946—1960. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987., 382—384. oldal